

Володимир Євгенович ШВЕЦЬ

кафедра бухгалтерського обліку та аудиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка
E-mail: shwe@ukr.net

Ярина Ростиславівна ПЕТРУШКО

кафедра бухгалтерського обліку та аудиту,
Львівський національний університет імені Івана Франка
E-mail: petrushko.ya@gmail.com

**НОРМАТИВНО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ Й ОБЛІКУ РЕЗЕРВІВ У
БАНКАХ УКРАЇНИ**

Швец, В. Є. Нормативно-методичне забезпечення формування й обліку резервів у банках України [Текст] / Володимир Євгенович Швец, Ярина Ростиславівна Петрушко // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2015. – Том 21. – № 2. – С. 298-304. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Метою статті є структурування основних вимог та показників, які у сучасній роботі комерційних банків впливають на порядок, строки та ставки формування резервів за активними банківськими операціями. Аналіз фінансової звітності банків, які перебувають у ліквідації, дає можливість зрозуміти, що саме неналежне формування резервів та ігнорування зменшення вартості активу або його знецінення є основною причиною неплатоспроможності та, як наслідок, ліквідації більшості банків. Неналежне визнання витрат, понесених у зв'язку з формування резервів, не відображення витрат у плані рахунків бухгалтерського обліку банку, збільшують показники доходів банку. Відображення в балансі банку відсоткових доходів, які насправді банк не отримує, та відображення активів у вигляді кредиту, який банку повернутий не буде, є нічим іншим, як надання потенційним клієнтам недостовірної інформації про фінансовий стан банку. Здійснення вкладів в банки, які неналежно відображають витрати та доходи, є ризикованим з точки зору можливості неповернення вкладу банком через його неплатоспроможність. Таким чином, стаття має актуальне значення для структурування інформації про показники обслуговування кредитів та ставки формування резервів, а також визначення ризиків неналежного формування резервів та несвоєчасного визнання знецінення активу.

Ключові слова: активи; кредит; резерв; доходи; витрати; знецінення активу.

Volodymyr Yevhenovych SHVETS'

Department of Accounting and Auditing,
Ivan Franko National University of Lviv
E-mail: shwe@ukr.net

Yaryna Rostyslavivna PETRUSHKO

Department of Accounting and Auditing,
Ivan Franko National University of Lviv
E-mail: petrushko.ya@gmail.com

**REGULATORY AND PROCEDURAL SUPPORT OF CREATION AND ACCOUNTING OF
RESERVES IN UKRAINIAN BANKS**

Abstract

The aim of this article is to structure the main requirements and indicators which influence the procedure, terms and provisioning rates of active bank transactions. The analysis of financial reporting of banks that have been liquidated allows to conclude that the main reasons for most banks' insolvency and liquidation are incorrect

---

creation of reserves and impairment of assets. Inappropriate acceptance of expenditures which happened as a result of reserves formation, and failure to show the expenditures in the bank's chart of accounts have increased indicators of the bank's income. Reflection of the interest incomes in the bank balance, which in fact are not received by the bank, as well as reflection of the asset in the form of a credit that will not be returned to the bank, is nothing but provision of untrustworthy information about the bank's financial situation to the potential clients. Making deposits at the banks which show their expenditures and income inappropriately is risky in terms of possibility of non-return of deposits by the bank as a result of its insolvency. Therefore, the article is an actual one and has an applicable meaning for the purpose of structuring information about the loan servicing and reserves formation rate, as well as identifying risks of inappropriate creation of reserves and untimely determination of asset impairment.

Keywords: assets; credit; reserves; income; expenditures; impairment of assets.

JEL classification: M41, G21

Своєчасне визнання зменшення корисності активу, щодо якого відбуваються події, які мають наслідком зниження такої корисності, є особливо важливим елементом ведення бухгалтерського обліку. Точність та відповідність реаліям якості кредитного портфеля мають значний вплив на стабільність банківської системи та платоспроможність банку, а тому забезпечення виконання останнім усіх принципів бухгалтерського обліку відповідно до чинного законодавства є основою стабільності як банку, так і економіки загалом.

До переліку нормативно-правових актів, якими регулюється порядок формування резервів та ведення бухгалтерського обліку, відносяться: Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування та використання резервів під кредитні ризики в банках України, Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, Правила бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України та Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні операції в банках України. Перелічені інструкції та положення, на відміну від законів, більш точно та детально регулюють ці операції, які мають пріоритетне значення.

У Главі 1 розділу 7 Інструкції з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування та використання резервів під кредитні ризики в банках України зазначено, що банк має визнавати зменшення корисності фінансового активу або групи фінансових активів, якщо є об'єктивне свідчення зменшення їх корисності внаслідок однієї або декількох подій, які відбулися після визнання активу. Така подія (або події) має вплив (впливають) на попередньо оцінені майбутні грошові потоки від фінансового активу або групи фінансових активів, які можна достовірно оцінити.

Процедура нарахування резервів за активними банківськими операціями була розроблена насамперед зокрема для запобігання штучному «роздуванню» балансових показників, з метою надання користувачам економічної інформації, вигідної для складеної на підставі даних бухгалтерського обліку, точної, правдивої та обґрунтованої інформації про стан справ банку. Така інформація сприяла підвищенню курсу акцій, а також розширювала клієнтську базу з депозитами.

Відповідно до Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями, затвердженого Постановою № 23, Банк формує резерви за кредитами, наданими фізичним та юридичним особам (у тому числі банкам), які обліковуються за балансовими рахунками таких груп:¹

- строкові вклади (депозити), розміщені в інших банках;
- кредити, що надані іншим банкам;
- кошти на вимогу інших банків (активні залишки);
- кредити, надані за операціями репо суб'єктам господарювання;
- кредити, надані за врахованими векселями суб'єктам господарювання;
- вимоги, придбані за операціями факторингу із суб'єктами господарювання;
- кредити в поточну діяльність, надані суб'єктам господарювання;
- кредити в інвестиційну діяльність, надані суб'єктам господарювання;
- іпотечні кредити, надані суб'єктам господарювання;
- кредити, надані органам державної влади;
- кредити, надані органам місцевого самоврядування;
- іпотечні кредити, надані органам державної влади;

---

¹ Постанова Правління НБУ № 23 від 23.01.2015 «Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями»

-
- іпотечні кредити, надані органам місцевого самоврядування;
  - кредити на поточні потреби, надані фізичним особам;
  - фінансовий лізинг (оренда), наданий фізичним особам;
  - кредити, що надані за врахованими векселями фізичним особам;
  - іпотечні кредити, надані фізичним особам;
  - кошти на вимогу суб'єктів господарювання (активні залишки);
  - кошти на вимогу фізичних осіб (активні залишки);
  - кошти небанківських фінансових установ (активні залишки).

Одночасно Банк не формує резервів за кредитними операціями між установами в системі одного банку та коштами, що перераховані Національному банку України.

Банк на звітну дату розраховує розмір резерву за кредитом на індивідуальній основі як суму перевищення балансової вартості кредиту (без урахування суми раніше сформованого резерву) над теперішньою вартістю попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за цим кредитом за такою формулою:¹

$$\text{Рінд} = \text{БВк} - \text{ТВк},$$

Рінд – сума резерву за кредитом;

БВк – балансова вартість кредиту, визначена банком відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України з бухгалтерського обліку, без урахування суми раніше сформованого резерву;

ТВк – теперішня вартість попередньо оцінених майбутніх грошових потоків за кредитом, визначена банком відповідно до нормативно-правових актів Національного банку України з бухгалтерського обліку. Під час визначення теперішньої вартості майбутніх грошових потоків за кредитом їх попередня оцінка здійснюється з урахуванням показника безризиковості активу та коефіцієнта ліквідності забезпечення

Банк під час розрахунку резерву за кредитними операціями враховує прийнятне забезпечення, якщо воно надано на строк не менший, ніж строк користування активом.

Застава є прийнятним забезпеченням за одночасного дотримання таких умов:

а) договором застави визначено право банку здійснити реалізацію застави або набути її у власність у разі невиконання боржником зобов'язань за договором про надання кредиту та/або порушення справи про банкрутство заставодавця;

б) застава оцінена не вище ринкової (справедливої) вартості, яка має забезпечувати можливість продажу застави сторонньому покупцеві;

в) перегляд балансової вартості предметів застави з урахуванням зміни кон'юнктури ринку та стану їх збереження здійснюється не рідше одного разу на дванадцять місяців для нерухомості, устаткування та транспортних засобів, одного разу на шість місяців – для іншого майна;

г) наявність у банку документів, що свідчать про обтяження забезпечення на користь банку у відповідному реєстрі згідно з вимогами законодавства України.

Забезпечення залежно від рівня ліквідності поділяється на п'ять груп.

Зокрема, до I групи належать:

- безумовні та безвідкличні гарантії/безвідкличні резервні акредитиви, що виконують функції фінансової гарантії;
- грошове покриття, що розміщене в банку-кредиторі на строк, не менший, ніж строк користування активом, за умови безперечного контролю та доступу банку-кредитора до цих коштів у разі невиконання боржником зобов'язань за кредитною операцією, що обумовлено договором з урахуванням ризику перерахунку однієї валюти в іншу;
- державні цінні папери за операціями репо, які ґрунтуються на двосторонньому договорі між банком та його контрагентом про купівлю державних цінних паперів із одночасним зобов'язанням контрагента викупити державні цінні папери за обумовленою в договорі ціною та на обумовлену дату;
- предмети застави – майнові права на грошові кошти, розміщені на вкладному (деPOSITному) рахунку в банку, за умови, що строк розміщення коштів не менший, ніж строк користування активом;
- іменні ощадні (деPOSITні) сертифікати, що випущені банком-кредитором, або майнові права на грошові кошти боржника чи майнового поручителя, що розміщені на вкладному (деPOSITному) рахунку в банку-кредиторі, на строк, не менший, ніж строк користування активом, за умови безперечного контролю та доступу банку-кредитора до цих коштів у разі невиконання боржником зобов'язань за кредитною операцією, що обумовлено договором;

---

¹Постанова Правління НБУ № 23 від 23.01.2015 «Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями»

– банківські метали, що перебувають на зберіганні в банку-кредиторі, чи майнові права на банківські метали, які розміщені на вкладному (депозитному) рахунку в банку-кредиторі на строк, не менший, ніж строк користування активом, за умови безперешкодного доступу банку-кредитора до зазначеного предмета застави в разі невиконання боржником зобов'язань за кредитною операцією, що обумовлено договором;

– цінні папери, емітовані центральними органами виконавчої влади України;

– цінні папери, емітовані Національним банком України;

– облігації Державної іпотечної установи, розміщення яких здійснено під гарантію Кабінету Міністрів України, надану відповідно до Закону України про Державний бюджет України на відповідний рік.

Забезпечення, що належить до I групи, є високоліквідним.

До II групи належать:

– безумовні та безвідкличні гарантії/безвідкличні резервні акредитиви, що виконують функції фінансової гарантії;

– предмети застави – цінні папери емітентів, які згідно з міжнародною шкалою мають кредитний рейтинг, не нижчий, ніж «інвестиційний клас», майнові права на грошові кошти боржника чи майнового поручителя, розміщені на вкладному (депозитному) рахунку в банку, який згідно з міжнародною шкалою має кредитний рейтинг, не нижчий, ніж «інвестиційний клас», та за умови, що строк розміщення коштів не менший, ніж строк користування активом.

До III групи належать:

нерухоме майно, що належить до житлового фонду, легкові автомобілі.

До IV групи належать:

– нерухоме майно, що належить до нежитлового фонду, транспортні засоби (крім легкових автомобілів), об'єкти у формі цілісного майнового комплексу, устаткування, іпотечні облігації, емітовані фінансовою установою, більше ніж 50 відсотків корпоративних прав якої належить державі та/або державним банкам, якість іпотечного покриття за якими відповідає вимогам законодавства України.

До V групи належать:

– цінні папери, що внесені до біржового реєстру та перебувають у ньому на дату розрахунку резерву (крім цінних паперів інститутів спільного інвестування), емітентами яких є резиденти, цінні папери, емітовані органами місцевого самоврядування, іпотечні облігації інших емітентів, інвестиційні сертифікати, товари в обороті або в переробці, біологічні активи, майнові права на нерухоме майно, що належатиме до житлового фонду, майнові права на об'єкт незавершеного будівництва або інше нерухоме майно, що належатиме до житлового фонду, майнові права на нерухоме майно, що належатиме до нежитлового фонду, майнові права на об'єкт незавершеного будівництва або інше нерухоме майно, що належатиме до нежитлового фонду, майнові права на інше майно.

Банк бере до розрахунку резерву вартість забезпечення із коефіцієнтом ліквідності забезпечення, визначеним згідно з таблицею 1.

Таблиця 1. Коефіцієнти ліквідності забезпечення

Група забезпечення	Коефіцієнт ліквідності
I	1,0
II	0,8
III	0,7
IV	0,6
V	0,4

Фінансові труднощі клієнта, порушення умов договору, ймовірність банкрутства, погіршення платіжного статусу позичальника в групі, зміна економічних умов, які впливають на фінансове становище клієнта, такі об'єктивні події, які дають підстави стверджувати про зниження корисності фінансового активу, визначає постанова Правління НБУ № 481 від 27 грудня 2007 року, якою затверджена Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні операції в банках України.

На основі правил нарахування резервів по кредитах, виданих фізичним особам, відповідно до Постанови № 23, існує наступна їх класифікація активів/наданих фінансових зобов'язань за такими категоріями якості:

I (найвища) – немає ризику або ризик є мінімальним;

II – помірний ризик;

III – значний ризик;

IV – високий ризик;

V (найнижча) – реалізований ризик.

Для проведення детальнішого контролю за динамікою повернення виданих кредитів існує відповідна класифікація позичальників за рівнем їх фінансової стабільності і платоспроможності. Відповідно до Положення існує 5 класів позичальників – фізичних осіб: від «А» до «Г», де до класу «А2» відносяться позичальники, коли сукупний чистий дохід боржника – фізичної особи перевищує внески на погашення боргу за всіма активами банку щодо цього боржника за відповідний період; до класу "Б" належать позичальники, у яких сукупний чистий дохід боржника – фізичної особи є не меншим, ніж сума внесків на погашення боргу за всіма активами банку щодо цього боржника за відповідний період, простежується негативна тенденція (зміна місця роботи з погіршенням умов, зростання обсягу зобов'язань боржника – фізичної особи, що свідчить про підвищення ймовірності несвоєчасного та/або в неповній сумі погашення боргу). До класу «В» зараховують позичальників, коли сукупний чистий дохід боржника – фізичної особи є нижчим, ніж сума внесків на погашення боргу за всіма активами банку щодо цього боржника за відповідний період, наявні негативні зміни щодо загального матеріального стану клієнта та/або його соціальної стабільності. Клас «Г» складають відповідно позичальники, у яких сукупний чистий дохід боржника – фізичної особи є недостатнім для своєчасних та в повному обсязі внесків на погашення боргу за всіма активами банку щодо цього боржника за відповідний період. Така класифікація є досить розмитою. Якщо фінансовий стан позичальника можна визначити завдяки економічним показникам, які розраховуються за допомогою формул, то віднести фінансовий стан позичальника до певного класу складніше, оскільки відмінності між класами є досить незначними. Так для усунення цього недоліку, варто було б встановити та закріпити на законодавчому рівні для кожного класу відсотковий рівень, за наявності якого позичальника можна було б відносити до певного класу.¹

Працівники банку мають обов'язок контролю динаміки погашення кредитної заборгованості. Для більш детального аналізу існує також класифікація станів обслуговування кредиту, які у своїй класифікації за основу мають кількість днів прострочення платежу по за кредитним договором. Відповідно до вищезгаданого Положення існують такі стани обслуговування кредиту, які є однаковими для кредитів, виданих фізичним та юридичним особам (табл.2)

Таблиця 2. Класифікація клієнтів банку за термінами обслуговування отриманих кредитів²

Кількість календарних днів прострочення (включно)	Стан обслуговування боргу
від 0 до 7	«високий»
від 8 до 30	«добрий»
від 31 до 90	«задовільний»
від 91 до 180	«слабкий»
понад 180	«незадовільний»

Зазначені вище види класифікацій кредитів за класом боржника, станом обслуговування кредиту та рівнем ризику можна об'єднати у спільну таблицю, зведені дані якої дають змогу класифікувати кредит та загалом встановити стан обслуговування кредиту для потреб контролю (табл. 3).

Таблиця 3. Критерії визначення стану обслуговування боргу клієнтами банку за отриманими кредитами на дату нарахування відсотків за кредитом.³

Фінансовий стан боржника – фізичної особи (клас)	Стан обслуговування боргу				
	«високий»	«добрий»	«задовільний»	«слабкий»	«незадовільний»
А	I	II	III	IV	V
Б	I	II	III	IV	V
В	II	III	IV	IV	V
Г	II	III	IV	V	V

І залежно від стану обслуговування кредиту банк визначає показник ризику кредиту, наданого фізичній особі, які виражені чисельно у показниках-коефіцієнтах наступним чином (табл. 4).

¹ Постанова Правління Національного банку України № 23 від 25.01.2012р., якою затверджено Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування витрат за активними банківськими операціями

² Постанова Правління НБУ № 23 від 23.01.2015 «Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями»

³ Там само

Таблиця 4. Шкала оцінки ризику наданого банком кредиту на основі категорій позичальників¹

Категорія якості кредиту	Значення показника ризику кредиту (від розміру зобов'язань)
I – найвища	0,01 – 0,06
II	0,07 – 0,20
III	0,21 – 0,50
IV	0,51 – 0,99
V – найнижча	1,0

Корисним є наявність у всіх критеріях діапазону між показниками. Це дає можливість уповноваженим працівникам самостійно, зважаючи не тільки на об'єктивні події, визначені в постанові НБУ №481, а й на суб'єктивні фактори, такі, як ділова репутація клієнта, термін співпраці клієнта з банком, його кредитна історія, якість та ліквідність забезпечення по кредиту, визначити рівень ймовірності погашення кредиту.

Проблемним у даній ситуації є трудоємкість даного процесу та залучення великої кількості відповідальних осіб до процесу визначення рівня зниження корисності активу. Зважаючи на велику кількість клієнтів, контроль за фінансовим станом усіх є завданням непростим, так само як і аналіз та контроль за фінансовим станом клієнта. Якщо відслідковування кількості днів прострочення не є проблемою через наявність технічного забезпечення, то контакт з клієнтом, справи якого погіршуються, курс обміну валют росте, а строк сплати платежу наближається, стає проблематичним. Вбачається необхідність прийняття рішення про донарахування відсотків за відповідними активами.

Самостійність та часткова суб'єктивність при прийнятті рішення про нарахування резервів, які мають на меті зниження балансової вартості активу, є полем для зловживання недобросовісними банками: шляхом не формування резервів по задованих кредитах, не показуючи таким чином реальну картину свого фінансового становища, а навіть більше – вводячи в оману потенційних клієнтів, шляхом нарахування доходів на такі кредити.

Добросовісні банки, які мають на меті тривалу діяльність та надійне обслуговування своїх клієнтів, а також виконання свої зобов'язань перед ними, здійснюють достовірний правдивий облік, однак найчастіше та в більшості своїй на 90-180 день прострочення по кредиту, відповідно до внутрішньої облікової політики банку припиняють нарахувати доходи на ненадійні кредити та списують кредит за рахунок резервів. Надалі кредитна заборгованість обліковується на позабалансових рахунках.

За результатом аналізу процесу формування резервів, його трудо- та часозатратності, кількості інформації, яку потрібно проаналізувати та клієнтів, кредитні справи та фінансовий стан яких потрібно вивчити, з'являється ідея законодавчої заборони нарахувати доходи по кредитах, платежі по яких задовані більше ніж на 180 календарних днів. Для добросовісних банків така заборона істотного значення не матиме, оскільки такі банки для достовірності фінансової звітності, шляхом прийняття рішення правління банків, нарахування доходів і так припиняють. У випадку недобросовісності банку така заборона дозволить актуалізувати поточну якість кредитного портфеля, що дозволить попередити збитки і втрати, які можуть бути спричинені неплатоспроможністю.

Зваживши та належними чином оцінивши ризики та проблемність формування та недоформування резервів банками, хочемо наголосити, що для уникнення проблем з недостатньою ліквідністю, для забезпечення точності та достовірності інформації, основою є правильне та своєчасне формування резервів як коректорів дійсної вартості активу. Достовірна інформація, яка презентується клієнтам та доводиться до відома правління банку та НБУ, є запорукою стабільності та платоспроможності.

Список літератури

1. Інструкція з бухгалтерського обліку кредитних, вкладних (депозитних) операцій та формування і використання резервів під кредитні ризики в банках України [Текст] : затверджена Постановою Правління Національного банку України від 27.12.2007 р. №481.
2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку банків України [Текст] : затверджена Постановою Правління Національного банку від 17.06.2004р. № 280.
3. Про затвердження Правил бухгалтерського обліку доходів і витрат банків України [Текст] : постанова Правління НБУ № 255 від 18 червня 2003 року.
4. Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями [Текст] : постанова Правління НБУ № 23 від 23.01.2015.

¹ Постанова Правління НБУ № 23 від 23.01.2015 «Про затвердження Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями»

-
5. Про затвердження Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Текст] : постанова Правління НБУ № 368 від 28 серпня 2001 р.

References

1. Instruksiiia z bukhhalterskoho obliku kredytnykh, vkladnykh (depozytnykh) operatsii ta formuvannia i vykorystannia rezerviv pid kredytni ryzyky v bankakh Ukrainy: zatverdzhena Postanovoiu Pravlinnia Natsionalnoho banku Ukrainy vid 27.12.2007 № 481. (2007).
2. Instruksiiia pro zastosuvannia Planu rakhunkiv bukhhalterskoho obliku bankiv Ukrainy: zatverdzhena Postanovoiu Pravlinnia Natsionalnoho banku vid 17.06.2004 № 280. (2004).
3. Pro zatverdzhennia Pravyl bukhhalterskoho obliku dokhodiv i vytrat bankiv Ukrainy: postanova Pravlinnia NBU № 255 vid 18 chervnia 2003 roku. (2003).
4. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro poriadok formuvannia ta vykorystannia bankamy Ukrainy rezerviv dlia vidshkoduvannia mozhyvykh vtrat za aktyvnymy bankivskymy operatsiiamy: postanova Pravlinnia NBU № 23 vid 23.01.2015 (2015).
5. Pro zatverdzhennia Instruksii pro poriadok rehuliuвання diialnosti bankiv v Ukraini: postanova Pravlinnia NBU № 368 vid 28 serpnia 2001 (2001).

Стаття надійшла до редакції 20.10.2015 р.